

Franc Šěn

Zrodźenje serbskeje romantiki Nowe pohłady na žórła a inspiracije

W literarnym wuwicu Łužiskich Serbow wotměchu so kónc 18. a spočatk 19. lětstotka podobne procesy a přeměny kaž w druhich zapadosłowjanskich literaturach. Rozswětlerske tendency a klasicistiske mustry wuhibowachu so romantiskej, wot ludoweho spěwa inspirowanej poetice. Podobnje kaž w českim basnistwje wotběža tutón proces najprjedy w konteksće němskeje kultury, nastaje serbskeje romantiki pak bu runočasnje přez čile mjezysłowjanske počahi sobu postajowane.

Hłowne žórła wo tutym historiskim wobroće w serbskej literaturje staj w 20tych a 30tych lětach 20. lětstotka znosyłoj Praski slawist Josef Páta¹ a w rudnohórskim Stollbergu skutkowacy wyši wučer Ota Wićaz, kotryž wobhladowaše „Lipsk jako ródnišćo serbskeje romantiki“.² Do tutoho w zasadze nadal plaćiweho wobrazu su pak so tež někotre zmylenja a legendy zadobyli, kiž realny proces změnow začěmnjeja. Zaměr mojego přinoška je, přez znowačitanje a přepruwowanje předležacych žórłow a literarnych tekstow woprawdźity wotběh podawkow preciznišo hač dotal narysować.

Nastaje nic jeno serbskeje romantiki, ale scyła serbskeje narodneje literatury zwjazuje so z časa studije Adolfa Černeho „Stawizny serbskeho basnistwa“ z prawom ze zažnej fazy tworjenja Handrija Zejlerja: „A tu kaž z dźiwom nadobo wurośće Zejler, kotrehož poezija njeběše na žanych hotowych wumělskich zakładach natwarjena, ale sta so sama z rózknym kamjenjom, na kotrymž so wutwari serbska basniska literatura.“³

Handrij Zejler, narodźeny 1804 jako syn chěžkarja a studnjerja w Słonej Boršći, wjesce blisko města Budyšina, wopytowaše wot 1818 do 1825 humanistiski gymnazij w Budyšinje. Nimo wučerjow gymnazija hraješe při duchownym formowanju Zejlerja-šulerja młody diakon Budyskeje Michałskeje wosady, Handrij Lubjenski, wosebitu rólu. Jemu so připisuje, zo je Zejlerje wotkrył wuznam ludoweho basnistwa a jeho hižo jako šulerja nastorčil k hromadženju ludowych spěwow.⁴ Z tym zdawa so prašenje, kak je Zejler došo k swojej charakteristiskej poetice w stilu ludoweje pěsnje, hižo wotmołwjene a dalšeho přepytowanja njepotrěbne. Tuž je jenož doslědne, zo zaměštnjeja so we woběmaj⁵ wudaćomaj Zejlerjowych zhromadženych spisow jeho w antiskich měrach zbasnjene zažne twórby – při hewak chronologiskim rjadowanju – skoro na kóncu přě-njeho zwjazka resp. samo pjeć zwjazkow pozdžišo. Tele přepraste zrozumjenje Zejlerjowego basniskeho započatka načini tohodla wudawaćelam jeho džěla čěže.⁶

¹ Josef Páta: Handrij Zejler a jeho styky s Čěchy a Slováky, w: Časopis Národního Musea (1923), s. 143–158 a jako separaty číšč.

² Ota Wićaz: Lipsk jako ródnišćo serbskeje romantiki, w: Časopis Maćicy Serbskeje [dale: ČMS] 84 (1931), s. 3–42, s. 67–75, 85 (1932), s. 1–53.

³ Adolf Černý: Stawizny basnistwa lužiskich Serbow, Budyšin 1910, s. 27.

⁴ Rudolf Jenč: Stawizny serbskeho pismowstwa, 1. džěl, Budyšin 1954, s. 184: „poča hižo jako šuler ludowe pěsnje zběrać“.

⁵ Handrija Zejlerja zhromadžene spisy. Zwj. I–IV. Zrjadował a wudał Arnošt Muka, Budyšin 1883–1891 [dale HZZS] resp. Handrij Zejler: Zhromadžene spisy. Zwj. I–VII. Wudała Lucija Hajnec, Budyšin 1972–1996 [dale ZSZ].

⁶ Hlej Kito Lorenc: Poezija młodosće a wobrota časow, w: Rozhlad 22 (1972) 10, s. 372: „basnje w staročasných metrach‘ ... su dotal cyle zboka kedžbnosće stali, snano dokelž so na přeni

Za mnje je přnje prašenje: W kajkej měrje bu Zejlerjowy zajim za ludowu poeziju přez Handrija Lubjenskeho zbudžený? Štyrnaće lět starši Lubjenski bě za čas swojeho studija w Lipsku w lětach 1812 do 1814 swědk němskeho studentskeho narodneho hibanja. Wone zbudži jeho historiski zajim, kiž so najprjedy raz w jeho zaběrje z tradiciju a we wobnowjenju wot 1716 wobstejaceho Serbskeho předarskeho towarstwa jěwješe. Tež tři basniske pospyty po němskich romantiskich přikładach su z toho časa zachowane, pozdžišo wěnowaše so jeniče kěrlušam. Za swój žiwjenski nadawk wuzwoli sej hižo jako student zdžělanje wobšěrneho serbskeho słownika a spisanje načasnym žadanjam wotpowědowaceje serbskeje gramatiki. Jeho wobšěrne zastojnske winowatosće běchu z přičinu, zo swój zaměr kónc 1820tych lět pomału spuści.⁷ Słowjanscy wučency – Josef Dobrovský, Václav Hanka, J. P. Šafárik a druzi – prošachu jeho wo radu a přidžělo. Njebě pak to w přnim rjedze jeho rěčespytna kompetenca, kiž sebi na nim wažachu, ale wjele bóle jeho znajomosće wo słowjanskich zběrkach we Łužicy. Lubjenski bě wo tajkich derje wobhonjeny a zdoby sam při přesadzowanjach dwě jara zajimawej zawostajenstwje – něhdže 1817 rukopis přnjeho zběračela serbskich ludowych pěsni, wyška von Büнауa, kotryž bě sej 1788/89 serbske spěwy swojich rekrutow napisał, a 1827 kupi za skromne tři tolerje za Lipšćanske předarske towarstwo najlěpšu zběrku serbskich knihow 18. lětstotka, Ponichowu knihownju.⁸ Tuta biblioteka, kotruž wón na Zejlerjowu próstwu w Budyšinje wobchowa, a Ponichowe historiske rukopisy, běchu žórlo za spuščomne bibliografiske zdžělenki Lubjenskeho Hance und Šafárikej. W zwisku z tutymi informacijemi čitamy w lisće Lubjenskeho, zo je sebi kaž Dobrovský založil „eine ähnliche Sammlung serbisch-wend. Sprichwörter und Redensarten“⁹. Spodziwne pak, w rozdžělu k jeho gramatice a słownikej, kiž su so (zdžěla we wjacorych) wotpiskach zachowali, zo wo tutej zběrce žane slědy nimamy – wothladamy-li raz wot přisłowow a prajidmow w jeho słowniku. Lubjenskeho zajimowachu na ludowědnym materialu słowoskład a gramatiske formy. Podobnje ma so to z Lubjenskim jako zběračelom ludowych pěsni.¹⁰ W „Pěsničkach“ Smolerja a Haupta so jeho mjeno často namaka – ale při žanej z hornjoserbskich pěsni! Wudawačelaj wujasnjatej, zo jedna so wo „Mału ličbu delnych Łužiskich serbskich pěsničkow“ wyška von Büнауa a zo staj je „přez dobroćiwosć knjeza Lubjenskeho, ..., do kotrehož rukow přišle

---

wokomik trochu čezkotonje čitaja abo dokelž skutkuja najprjedy pječa ‚njezejlerjowje‘, ... Jurij Bržan a Měrcin Nowak je njezarjadowašaj do swojeju ‚Wubraných basni‘ Zejlerja, a sam sym je tež wobešoł při swojim němskim wuběrku Zejlerjowjeje lyriki. ... Na jednym boku ... jim z městnami prawje njerozumjach, na druhim boku mje zaso fascinowachu swojeje pola Zejlerja wuwzačeneje formy a rědkeje wuznaćowosće dla, dla dźiwneho kuzła přirodniskeje lyriki w nich, dla wěsteje hódanćkosće.“

⁷ W Serbskim kulturnym archiwje su so fragmentarnje zachowali (z wulkeho dźěla we wotpiskach) rukopisny Hornjoserbsko-němski a němsko-hornjoserbski słownik, kóždy w štyrjoch zwjazkach zapoloženy, na kotrychž je Lubjenski znajmjeńša w lětach 1814 a 1829–30 dźělał. Tež Lubjenskeho „Entwurf einer sorbischen Grammatik“ předleži we wjacorych wotpiskach. (SKA MS V/5–8; XXXVII/5; Mzb XI/1) Při dźěle na Pfulowym słowniku so předdžěla Lubjenskeho prawdžepodobnje wužili njejsu.

⁸ Franc Šěn: Ponichowu knihownja, w: Rozhlad 51 (2001) 7/8, s. 262–268.

⁹ Josef Páta: Neznámé listy lužického buditele Handrije Lubjenského do Čech. Příspěvek k dějinám lužického obrození, w: Časopis pro moderní filologii a literatury, Praha 9 (1922/23), s. 30–40, 116–124.

¹⁰ [Bjedrich Adolf] Klin: Zawódné předślowo, w: ČMS 1 (1848), s. 8–9: „Lubjenski tež hižom we šulskich lětach započa serbskje pěsnički, přisłowa a stare serbskje knihi hromadzić a to napisować, štož něhdže serbsku ryč abo literaturu nastupaše.“

běchu, dósta-łoj.¹¹ Podobnje kaž Dobrovský drje widžeše wón ludowym basnistwje něšto kulturnohistorisce hódne. W ludowej pěśni wšak njeje móhl spóznać wumělsku hódnotu.¹² Bjezdweła je Lubjenski w swojich šulerjach budził rěčespytny a zběračelski zajim.¹³

Tutej tezy wotpowěduja tež basniske přenički Handrija Zejlerja. Z časa jeho gymnazialnych lět staj so zachowałoj dwaj tekstaj, wobaj w tradiciji skladnostneho basnistwa 18. lětstotka – jedna wotsalna baseň a jedna baseň přečelej do pomjatnika.¹⁴ Jutry 1825 poda so Zejler do Lipska na studij ewangelskeje teologije. Tu sta so po času z člonom Serbskeho předarskeho towarstwa a měješe z tym přistup k nahladnej sorabistiskej bibliotece a zběrce rukopisow, eksistowacej wot lěta 1767. W njej zeznajomni so přeni raz z dotalnej literarneje tradiciju serbskeho nabožinskeho pismownstwa a serbskeje swětneje poezije. Nimo čišćanych towaršnych basni Jurja Raka, Handrija Ruški, Mičała Hilbjenca z 18. lětstotka běchu to pospyty načasnych skladnostnych basni a přebasnjenjow, zachowane w rukopisnej antologiji, založenej w léce 1822.

Tutej za člonow towarstwa do wěšteje měry obligatoriskej praksy basniskich pospytow resp. zwučowanjow kloni so tež Handrij Zejler, hdyž k Nowemu létu 1826 spisa přěnu studentsku baseň „Temu Přédarskemu towarstwu w Lipsku“¹⁵. Příklady za tajke skladnostne „elegije“ a wjeršowane narěče nadeńdže Zejler w rukopisnej antologiji wjacore – wot Jana Křesćana Koerniga (z l. 1814) a Jana Łahody (z l. 1821, 1822, 1823). Kaž woni wuspyta so wón při tym w heksametrje. Wužiwane citaty přeradžeja přez wšěch trjebany příklad – „Rěčerski kěrliš“ Jurja Mjenja. Tež Zejlerjowy přečel Krygar z basni w samsnym léce podobnu elegiju, wužiwajo citaty z Mjenjowjeje basnje. Zejlerjowa basniska proba rozeznawa so wot druhich ze swojej čerstwosću, z přeswědčenjom wo mocy studentskich přečelskich skupin a z optimistiskim zhladowanjom.¹⁶ Při tutej formje basnjenja wostanje Zejler hač do nalěća 1827, basnje w stilu ludoweje pěsnje w tutym času pola njeho njezetkamy.

Druhe prašenje za mnje tuž je: Kak a hdy zbudži so w Handriju Zejlerju zajim za ludowy spěw. W nazymje 1826 založena rukopisna „Serbska Nowina“ Lipšćanskich studentow a rukopisne zběrki w Zejlerjowym zawostajenstwje zmóžnja nam tute wuwieće podrobnišo scěhować. W předslowje k přěnjemu čisłu nowiny so tež wuzběhnje, zo njebudže to w přěnim rjedže organ za powěšće: „Kóždy wot nas, kiž tomu wolu a chwilu ma, pósłaj mi ... aby basničku ... aby serbske přisłowa, kiž *wšudžom znajomne njejsu* ... [Z tym – F. Š.] budže naša rěč z *nowymi słowami a wurjeknjenjami wobohaćena*“.¹⁷

¹¹ Pjesnički hornych a delnych Łužiskich Serbow / wud. L. Haupt, J. A. Smoler, Gryma 1841, s. 6 [dale Sm].

¹² Tak sudži tež Ota Wićaz, ČMS 85 (1932), s. 5: „Tola wosebite ludowědne zajimy we wušim zmysle tutoho słowa njemějachu ani Mička, ani Klin ani Lubjenski.“

¹³ Na př. wotpisa sej Zejlerjowy přečel H. A. Krygar w běhu poslednjeho gymnazialneho lěta 1824/25 Lubjenskeho gramatiku.

¹⁴ ZSZ I, s. 9, 11.

¹⁵ ZSZ VI, s. 7–8.

¹⁶ Přirunuj na př. započatki. Koernig 1814: „Runje kaž wětrowne mróčeje so na rańšim njebju / Hromadže áhnu a walejo so ze surowej mocu“, Łahoda 1823: „Bjez wěšho zdđerženja torhnu so časy do wěčneje nocy, / Kwětki dymaju džens, zhinjene nazajtra su“, Krygar 1826: „Daloko wot nas wy přečeljo leži tón kraj našich wótcow! / Tehodla płakach ja wšědnje! Tehodla běch ja tak zrudny“ a Zejler 1826: „Swjećmy to přečelstwo, swjećmy te lubozne přečelstwa zwjazki, / bratřa a Serbja, na mocach podomni zastarskim wótcam, / ale na duchu šće krasniši, jako ći wótojo běchu!“

¹⁷ Serbska Nowina [dale: LSN], SKA MS XII/1-A), ł. 7. Wuzběhnjenja F. Š.

Cyle jasnje wustupuje tu pósłanje Lubjenskeho, zo njeńdže wo folkloru, kiž kóždy wjesny hólc wot doma znaje.

Zejler a jeho přećel Krygar podawataj w přěních číslach nimo jednotliwych přisłowow, bajkow a powěsćow tři krótké směški, kiž njejsu z Budyskeho kraja – tón wo „wjelikim mjasće Drjowku“ a dwaj wo Kulowčanach.¹⁸ Přěnju „Pěsničku“ namakamy hakle w sedmym číslu, datowanym 10. februara 1827. Tu pak njejedna so wo original, ale wo přebasnjene – „Po delnym lužiskim na hornu lužisku“, kaž w podtitlu rěka.¹⁹

Wujasnjenje, čehodla so Zejler najprjedy raz za delnjoserbske swědstwa ludoweho basnistwa zajimuje, zdawa so jednore. Arnošta Mukowemu tukanju: „Samo w Delnej Łužicy wón [Zejler] raz poby *najskerje* přewodźujo Handrija Kucharskeho, kiž tehdy serbski kraj přepućowa a hromadku hornjo- a delnjoserbskich ludowych pěsni zezběra“²⁰, přizamnychu so dalši slědzerjo a Pawoł Nedo wobtwjerdži to jako wěste.²¹ Stacije pućowanja Andrzeja Kucharskeho (1795–1862) je w l. 1970 A. St. Matyniak podrobne předstajil²² a přikladne editoriske zdžěłanje zawostajenstwa Kucharskeho w spisach Oskara Kolberga²³ dowola jeho podača wudospońić. Ewa Siatkowska drje so džiwa, zo Kucharski wo zhradnym pućowanju ze Zejlerjom ničo njenaspomni, ma pak je přiwšěm za realne.²⁴

Za zrozumjenje Zejlerjoweho wuwica mam wujasnjenje tutoho prašenja za nje-wobeńdzomne. K tomu skrótka stacije pućowanja Kucharskeho po Łužicy: Wón dojdě, po měsacu přebywanja w Drježdžanach, w přěnej połojcy septembra do Budyšina. Předstaji so na tachantstwje pola biskopa Loka, kanonika Fulka a na Michalskej farje pola diakona Lubjenskeho a wosta tu dwaj měsacaj. Mjez 25. 10. a 9. 11. pućuje po klósterskich wsach, hdžež zapisuje sej hornjoserbske ludowe pěsnje. Potom poda so do Zhorjelca a srjedź decembra pućuje dale přez Mužakow do Choćebuza. Wot Mužakowa woli při tym puć překi přez srjedźnu Łužicu – přez Gródk a Drjowku. W Drjowku da sebi 15./16. decembra „diktować“ powěsće wo nałožkach.²⁵ W Choćebuzu wostanje hač do kónca januara – zeznajomi so najprjedy z delnjoserbsčinu a na kóncu zběra na wsach ludowe pěsnje. Kónc januara je z hosćom F. A. Süßmilcha w Lubinje a po tym poda so do Berlina.

Je mało prawdžepodobne, zo by Zejler kónc decembra abo spočatk januara swój studij w Lipsku přetorhnył, do Choćebuza jěł a so na zymske pućowanje po delnjolužiskich wsach podał. Scyła měješe Kucharski mjez delnjolužiskimi fararjami a gym-

¹⁸ Zejlerjowy směšk je wozjewjeny w ČMS 85 (1932), s. 43. Wotkel wonaj tutón material mataj, njehodži so prawje wujasnić – hač měještaj někajke rukopisne žórło abo hač staj Zejler a Krygar raz w prózdninach po srjedźnej Łužicy pućowali.

¹⁹ Spěw namakamy tež w Smolerjowych „Pěsničkach“, ale samostatnje zapisany w Njabožkoj-cach: „Och ty moja lubcycka, zo ga sy ty byla?“ (Sm. II, 106), Zejler přeloži jón z „Hdže ha luba sotřička, chwatajo sy pobyła?“ Muka je spěw wróco přeložił a w ČMS 29 (1876), s. 99 wozjewił.

²⁰ HZZS IV, s. 434–435. Wuzběhnjenje F. Š.

²¹ Pawoł Nedo: Grundriß der sorbischen Volksdichtung, Bautzen 1966, s. 62: „Im Jahre 1826 weilte der polnische Schriftsteller A. Kucharski längere Zeit in der Lausitz. H. Zejler begleitete ihn auf seinen Wanderungen.“

²² Alojzy St. Matyniak: Polsko-łužyckie stosunki kulturalne do Wiosny Ludów, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970, s. 52–68.

²³ Oskar Kolberg: Dzieła wszystkie, tom 59/1. Część I Łużyce, Wrocław-Poznań 1985.

²⁴ Ewa Siatkowska: Przyjaźń Čelakowskiego z A. Kucharskim i co z tego wynikło dla kultury łužyckiej, w: Práce z dějin slavistiky, Praha 20 (1998), s. 73–78.

²⁵ Oskar Kolberg: Dzieła wszystkie ..., s. 275–277.

naziastami kmaňšich informantow, kotřiž wědźachu wo znatych ludowych spěwarkach a spěwarjach. Zejlerjowa zaběra z delnjoserbskimi tekstami njehodži so wujasnić ze zhromadnym pućowanjom z Kucharskim po Delnjej Łužicy.

Njewobkedźbowane wosta dotal, štož su wudawaćeljo Kolbergowych spisow wo materialijach Kucharskeho zwěsćili. Mnohe rukopisy, kotrež je sebi wón z pućowanja po Łužicy sobu přinjesł, přeradžeja rukopis znamjeńša štyrjoch druhich pisarjow, kotřiž su jemu swoje zběrki přewostajili. Wosebje zajimawe pak su zwěšćenja hudźbno-wědnika Bogusława Linetteho, kotryž wuzamkuje, zo je filologa Kucharski zachowane melodije při terenowych slědženjach sam zapisował. Přirunujo dale hudźbne zapiski Kucharskeho ze Smolerjowymi zwěsći, zo runatej so rukopisaj III a XII z delnjoserbskimi pěsnjemi, kiž Smoler wupokazuje jako „z Antona“ a „Lubjenski“. Antonowa zběrka pak je bjez melodijow! Linette ma za njemóžne, zo je Smoler 20 lět po Kucharskim, kiž po 1826 ženje wjac we Łužicy był njeje, pola ludowych spěwarjow dospołnje samsne melodije zapisował a tuka tuž cyle prawje: „W tym stanie rzeczy tytko jedno rozwiźazanie wydaje się realne, mianowicie domniemanie istnienia trzeciego, starszego źródła, z którego czerpali obaj autorzy niezależnie od siebie.“²⁶ Linette wě drje wo Bünauwowej zběrce, ale dokelž je so w ludowědźe zadomiła mylna powěšć, zo je „Lubjenski pomagał Smolerjowi w gromadzeniu pieśni dolnołużyckich“²⁷, wón tute wujasnenje dale njescěhuje. Při tym rěča w Kucharskeho materialijach samych dalše zjawy za to: Na přikład přeradža, zo je so před přijězdom do Łužicy w Drježdźanach zeznajomil z Karl August Böttigerom. Wot Čelakowskeho z próstwom wo serbske ludowe pěsnje wupóslany bě Kucharski z tym hižo našoł najwobhonjenišeho čłowjeka w tutym prašenju. Böttiger bě mjenujcy hižo 1789 K. G. v. Antonej Bünauwowu zběrku posrědkował – ze skedźbnjenjom na wokolinu Gródk: „Einige, besonders die Sprembergischen, sind doch wirklich sehr charakteristisch und könnten gewiß besser als manche andern in der bekannten Herderischen Sammlung von Volksliedern ihren Platz behaupten.“²⁸ Wěsće je Böttiger jemu radžił so pola Lubjenskeho za zběrku prašeć. A tež wokołopuć Kucharskeho wot Mužakowa přez Gródk a Drjowk do Choćebuza so z tym wujasnić hodži.

Wot Berlina poda so Kucharski spočatk měrca 1827 přez Wittenberg a Halle, hdžež skrótko wosta, do Lipska a wróci so spočatk apryla do Prahi. Je derje móžne, zo staj so Zejler a Kucharski w Budyšinje pola Lubjenskeho – w prózdnicach w oktobrje – hižo zeznajomiloj, ale hakle nětko w Lipsku dóndže direktnišemu kontaktej mjez nimaj. Zejler zmóžnja jemu přistup do biblioteki a archiwa Lipšćanskeho předarskeho towarstwa a pólski slawist wujasnja Zejlerjej prawopis druhich słowjanskich rěčow.²⁹ Kucharski, kiž bě so zeznajomil z dotalnej nabožnej a swětnej serbskej literaturu, wobhladowaše serbske ludowe pěsnje jako najrjeńši pomnik serbskich „starožitnosćow“.³⁰

²⁶ Tež tam s. XL.

²⁷ Tež tam s. XXIII.

²⁸ Hartmut Zwahr: *Meine Landsleute. Die Sorben und die Lausitz im Zeugnis deutscher Zeitgenossen*. Von Spener und Lessing bis Pieck, Bautzen 1984, s. 119.

²⁹ K. A. Jenč, *Serbske předarske towarstwo w Lipsku ...*, ČMS 20 (1867), s. 508, pisa, zo je Zejler spytał tehdy pisać „... w našim něčičišim nowym prawopisu, kotryž bě wot jeneho Polaka znać nawuknył“.

³⁰ „Najpiěkniejšym atoli zabytkiem jězyka, literatury i starožytności serbskej są piosniki tego ludu. Małą bardzo ich liczbę znalazłem zebraną przez krajowców; większą nierównie sam, widząc, iż niezadługo może minąć pora ich zbioru, spisałem z melodiami z różnych tutejszej Serbii okolic i nie żałuję łożonego na to czasu; wszystkie prawie są treści erotycznej.“ Cito-

Z wěstosću je Zejlerjey rozprawjal wo svojich terenowych zapiskach a je jemu něšto ze svojich zběrkow pokazał. Zo je mjez nimaj k wuměnje wo ludowych pěsnjach dóšlo, wo tym swědči jedna z rukopisnych zběrkow ludowych pěsni w Zejlerjowym zawostajenstwje.³¹ Přeni džěl zwjazanych kwartowych łopjenow tworí samostatny cyłk a pře-radža slěd faldowanja z „adresu“ na „wonkowym“ łopjenje: „Andreas Kucharski / Professor in Warschau / Friedrich Fleischer“ (Fleischer bě znaty Lipščanski nakładnik). Rukopis njepokazuje znamjenja terenowego slědženja, ale wupada skerje kaž wotpisk. Wobsahuje 23 delnjołužiskich pěsnjow – 14 bjez hłosa, 7 z melodiju a dvě melodiji bjez teksta.³² Slěd pěsnjow a zapisane warianty kryja so napadnje z hižo horjeka naspomnjenymaj rukopisomaj III a XII w zawostajenstwje Kucharskeho. Podobnosć nasuwa mysl, zo je snano jedyn druhemu swoje zapiski k wotpisanju přewostajil. Přeciwo tomu wšak reči fakt, zo wobsahuje Zejlerjowy rukopis znajmjeńša sydom pěsni, kotrež Kucharski nima abo ma cyle druhu wariantu. Kaž smy horjeka zwěsćić móhli, jedna so při rukopisomaj III a XII Kucharskeho wo wotpisk z Bünauwoweje zběrki, a z njeje změje je tež Zejler! Snano je sebi pěsnje pod začišćom zajima Kucharskeho za nje w oktobrje 1826 wotpisował, snano tež hižo přjedy.³³ Zaběrał je so Zejler z tutymi pěsnjami na kóždy pad před přijězdom Kucharskeho do Lipska, kaž nam horjeka naspomnjene přebasnenje delnjoserbskeje pěsnje z februara 1827 pře-radža. Spodźiwne je při naspomnjenej Zejlerjowej zběrce tež, zo su přenje tři pěsnje hižo w hornjoserbskim přebasnenju: „Hdyž ja ranko domoj džěch“³⁴, „Z niskeho stantu sym“ a „Hdy by moja lubka wědzela“³⁵ a při poslednich třoch, a jenož při nich, mjenuje wón pochod – „Aus Drebkau“.

W měrcu 1827 čitamy w rukopisnej nowinje Zejlerjowu druhu Předarskemu towarstwu wěnowanu elegiju. W njej nawjazuje wón bjezposrědnje na mytologisku elegiju wo pohanskej wopornej hodžinje na Čornoboze we „Wěšćenju“ swjeho přečela Krygarja.³⁶ Z Jurja Mjenjowskim hłosom saha tu tež Zejler do zažnych stawiznow:

Z kajkimi słowami dyrbyju k wam słowić, wy Serbja a bratřa!
 Zo by so lubiło hrónčko a zo by tež jadrojte było?
 Swjećmy to zastarstwo, zastarstwo šědźiwych Serbowstwa časow!
 To je nam zdobne a nadobne, to budže ducha a mocy
 zbudzić, napjeć, zwjeselić, zahorić, wotčěmnić Serbstwo.
 Stupmy na lužiske hona, do šědźiwoh serbskeho zastarstwa džimy!

---

wane po: Podróże Polaków na Łużyce w XIX wieku, wybr. i oprac. Andrzej Zieliński, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1970, s. 47.

³¹ SKA ZM XL 2-B.

³² Pěsnje wotpowěduja slědowacym čislam w Smolerjowych Pěsničkach, II. zwjazk: 54, 39, 106, 88, 62, 3, 6, 59, 84, 13, 68; 136, 139, 128, 130, 75, 69, 2, 33.

³³ Móhło to być tež přjedy – mamy hižo zažnišu pokazku Zejlerjoweho zajima za delnjoserbsćinu z junija 1826, hdyž podpisa wěnowanje z „To gronjašo twój přijášel Handrij Zejler“, ZSZ VI, s. 392.

³⁴ Zejler wozjewi jón w juniju 1827 z přispomnjenjom „Delnjołužiske spěwančko, po słowach do hornjołužiskeho přeložene“, LSN 1. 35; ČMS 85 (1932), s. 24. Zejlerjowa warianta je krótsa hač Smolerjowa hornjoserbska z Radska (Sm I, 13).

³⁵ Naposledk mjenowanej njenamakaš ani pola Smolerja ani pola Kucharskeho ani w pozdžišich dodawkach druhich.

³⁶ LSN 2. 3. 1927, 1. 26–28; ČMS 84 (1931)1, s. 13–16.

Pójmy na Čornobóh, Hromadnik, Prašicu, stupmy na serbske hrodžišća tamneho časa a wójny, nad kosćowcy wótcne!
 W Łužicach ryčerska, železna paža tych šedźiwych wótcow, kiž něhdy z mosaznej horšču za kraj a swobodnosć bitwu bijachu, woprochny; tam je ta pohrjebna rola tych nanow!
 Hlaj! tež ta šipowa kobjel je prózdna a leži na roli.
 Daloko scěniwu hlebiju njewuknu wjace te džěci ani ze šipami čiskać; hlebija leži za pluhom zlamana, serniwa, šipy je zezawc póžrěl a zhubił; daloko njesywe proki su mjeno a cuzowne brónje; škita, kiž zasaha kłoki, nima ta lěwica wjace.
 Štó da je wopomnik stajil tym wótcam, štó znaje jich wjace?
 Štó je, kiž spomina pojdažo aby snadž spěwajo na nich.
 Jako jim zandželi woči Marcawa z moškowej ruku?
 Štó je, kiž znaje a słowi te kralestwa serbskeho bójstwa?
 Čěmniwy zawěšk zawěša wšitko to lěto wot lěta.
 Komu da zda so jón wotkrywać? Z lubosću, bórze a sprócnje?
 Koho to zdebi a štó chce so wutorhnyć zabyću čmowom?
 Směrki a mrokota kiwaju Serbowstwu wot štyrjoch stronow, serbska lódž plůwa bjez prawidłow, němski je nawjednik na njej:
 Wo skału budže so šwiknyć, štó zběha a zběra to kubło?
 Wutrobna lubosć a přecelstwo wjedž ruki za ruki wšitkich k swjatnicy serbskeho zastarstwa, našeje rěče a prócy, to je nam zdone a nadobne; to budže ducha a mocy zbudzić, zahorić, napjeć, zwjeselić, wotčěmnić Serbstwo, budže nam njezwjadne wěncy wěšeć na rowowy kamjeň.³⁷

To zajimawe na Zejlerjowym přiwobroćenju k „zastarstwu šedźiwych Serbowstwa časow“ je, zo so wón cyle tak kaž Krygar do zažnych stawiznow njezanuri, ale so praša za jich woznamom za nětčiši džeń a za zasypanej literarneje tradiciju, za rjekowskimi pěsnjemi, kaž maja je druhe ludy. Snano je jemu Kucharski wo Hankowych wotkryčach „Rukopisow“ rozprawjal, zawěšće je pak jemu w Lipsku přebywacy a z nim so zetkawacy Sima Milutinović serbiske rjekowske spěwy wo Marku Kraljeviću zaspěwał. Tole je móhlo tute prašenje w Zejlerju zbudzić. Dodatnje namoľwja hišće w „Prjedynaspomn[enju]“ domoj na prózdny so podawacych: „Zo bychy te zbytkne kruški³⁸ serbskich pojestkow a pěsničkow čí serbscy towaršojo sprócnijwe hromadžili, hdyž na lužiske hona su dóšli“.³⁹ Sam chcyše čas za studije w Lipsku wužić.⁴⁰

Spočatk meje wopyta Zejlerja František Palacký, kotrehož bě zawěšće Kucharski na njeho škedźbnil. Štyri zetkanki wobeju w Lipsku su wobswědčene.⁴¹ Palacký dari Zej-

³⁷ Tež tam; ZSZ VI, s. 13.

³⁸ Deminutiw za kruchi, pola Zejlerja za fragmenty.

³⁹ LSN 21. 3. 1827, l. 30.

⁴⁰ W lisće na Čelakovskeho 24. 8. 1827 Zejler pisa: „dale je tuto lěto to poslednje mojeho [w] Lipsku přebywanja, štož tež krej do žilow čěri“, ZSZ VII, s. 131. Hlej tež předsłowo LSN 15. 6. 1827, l. 34: „Dokelž wy, lubi bratřa, po zańdženych wjesolych ferijach waše mocy wobnowili sće, da dajće nam tute serbske nowiny nic jenož přez te zběrki we Łužicach, ale tež přez nowe swobodne džěla ze swěrneje sobudźěliwosću podlěšeć!“

⁴¹ Josef Páta: Handrij Zejler a jeho styky z s Čěchy a Slováky, Praha 1923, s. 3–4.

lerjej při tym Šafaříkowu knihu „Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten“, w kotrejž so přeni raz w konteksće druhich słowjanskich kulturow wo řečnym stawje a literaturje Łužiskich Serbow řeči.⁴² Njeje wuzamknjene, zo je Palacký był tež posrědkowar dopisa a knihi Čelakovskeho. Hišće w dnjach wopyta Palackeho wotmołwi Zejler Čelakovskemu. Jeho dopis čita so kaž parafraza na horjeka citowanu baseň: „Žiwjel mojeho byća je ta serska řeč, runje jako wšitko słowjanske, ale mi jenož su zběrki tych serskich zbótkow wóše wostałe, mječ, hlebiju, proki a škit nima serska prawica wjace, žórła ryčerskich spěwanjow su na serskich honach zaprahnyłe, němski łódnik knježi na serskich prawidłach (Ruder), ... Wulce lubo je mi we tajkim wuchadženju teho serbowstwa, zo tež Wy, runje jako luby Kucharski z dalokeho cuzeho kraja mi přečelnej ruce podawaće, nic zezawe brónje šědźiwych wótcow swětlic a wospjet wótríc, ale tym wótcam na jich popjelny karan (báni) a dyrbało serbowstwo něhdy so pomynić, tež jemu česćiwy wopomnik stajić. ... Serske narodne pěsnje zběram ja sam přez pomoc mojich sobutowaršow, runje jako přisłowa derje starosćiwje a chcu Wam te same při dalšej chwili sobudźelić.“⁴³

Zejler prosy při tym, zo by jemu Čelakovský k druhemu zwjazkej tež hišće přeni zwjazk jeho edicije „Slovanské národní písně“ pósłał a chce jemu to zarunać z wobstaranjom spisow Jurja Mjenja. Z 1. junija datowanym dopisom jemu Čelakovský přeče spjelni. Z džakowanjom za to a wosebje z přidžělom čuje so Zejler někak we wuskosćach, kaž to z jeho 24. awgusta w chwatku spisaneho lista wučitamy: „Naše zběrki spěwnych stwórbow su hišće tak rozpróšene a zabórlene, zo hišće ze sobu sam přezjene njejsym, hač móžno budže, je na přichodne jutry wondać. Něšto słowa hódne jenož dyrbi swětlo wohladać, tež prjedyrče z dobrym železnym kabatom njecham zabyć atd. ... Štož Wam nadobny přečel Kucharski wot lužiskich podkěrluškow abo pěsničkow zawostajil je, chcu ja Wam rady a lubje přehladać, a hdyž Wam te pěsnje zaso pósćelu, to moje připřidać, přetož što a kak wjele Wy maće, ja džěn njewěm. ... ja snano (vielleicht) nimam, štož Wy maće. ... Za pječ abo šěsć njedželow budu so domoj podać, tehodla by mi tež čím lubšo było, hdy byšće mi te Waše pěsnje přjedy k přehladanju připósłali.“⁴⁴

Zejlerjowe droženje wujasnjam sej takle: Wón je sebi wědomy, zo je to, štož ma dotal w rukomaj, za prezentaciju Serbow w ediciji Čelakovskeho njedosahace. Zajimawe tež, zo jemu zběrki Kucharskeho njejsu nadrobnišo znate. A kak njespokojom je Zejler mjez tym z předłohami z Bünauwoweje zběrki, čitamy w rukopisnej nowinje, dokelž runje w měsacomaj juniju a juliju podawa wjacore přeložki delnjoserbskich pěsni⁴⁵:

„Zo te słowa tuteje pěsnje jenož drobjenčki přez wokatu křidu přesate su, widzi so z přenjeho napohladańa. Zo bych pak so tež tute powostajeńki cyle njezhubile, sym ja te same tudy wam sobudźelić chcył. Dokelž pak žana wěšta měra tež skoro žane nakładki so we nej njenamakaja, je wono za mnje miserne džělo bylo, kiž ja je tola wuhladać chcych. Kak wjele lěpšeho maće wy snano we wašimaj rukomaj a čohodla

⁴² Jan Petr: Šafaříkův přínos k rozvoji sorabistiky, w: Acta Universitatis Carolinae. Philologica. Slavica Pragensia, Praha 3 (1961), s. 31–40.

⁴³ ZSZ VII, s. 129–130.

⁴⁴ ZSZ VII, s. 131–132.

⁴⁵ Hlej LSN I. 35, 38, 39, 44: Hdyž ja ranko domoj džěch, Jězdził je jězdnik po holi (Sm II, 18), Sydało holčo, sydało (Sm II, 58), a (13.7.) Mać holečo plečeše (Sm II, 76). Hlej tež ČMS 85 (1932), s. 25.

njedźelice wy jo mi sobu? Dyrbju da ja we tajkej delnjołužiskej syrowatcy moje pje-
ro tunkać, dyrbju-li ja so we tych zaborlenych hronach šmjatać, hdžež husto ani ćate
ani klóte njeje?⁴⁶

Nimo poetiskich wobmyslenjow bě tutón pomnik delnjoserbskeje poezije ze swojimi
nad 100 tekstami a melodijemi⁴⁷ za delnjoserbsčinu so zajimowacemu Zejlerjej zawěsće
dosć ćežko čitajomny⁴⁸. Sam pak měješe Zejler hakle zaso w Michałskich prózdinach
w oktobrje 1827 dalšu skladnosć k zapisowanju ludowych pěsni w doma we Łužicy.⁴⁹

Naposledk hišće k poprawnemu prašenju: Kak dóndže k „zrodženju“ basnika Zejlerja?
Hač do nalěća 1827 je Zejler jako student w cyłku dźesać tekstow zbasnił: „Temu pře-
darskemu towarstwu w Lipsku“ (1. 1. 1826), „H. Lubjenskemu k nowemu lětej 1826“
(1. 1. 1826), „Wopomnjenski připisk“ (5. 6. 1826), „Přećelej Bróskej při wotchadze z Lip-
ska“ (1826), „Nazymjo“ (1826), „Fararjej Brósce k jeho slubej“ (20. 1. 1827), „Serbske-
mu towarstwu w Lipsku“ (21. 3. 1827), „Napismo na rubježnika“ (31. 3. 1827), „Janej
Wíčazej ... při jeho woteńdženju z Lipska“ (1827) a „Skóržba“⁵⁰. Hač na poslednej tek-
staj su wšitke w heksametrach. Nadpisma přeradžeja příklad dotalnych skladnostnych
basni w Přédarskim towarstwje, hdžež so wočakowaše, zo zbasni so k wotchadej sobu-
stawa a po 1814 tež k jubilejam towarstwa jedna pěseń. Zejler njejewi hač do nalěća
1827 hišće žane wurazne literarne ambicije, jeho skutkowanje měri so na pokročowanje
předewzaćow Lubjenskeho – wudokonjenje w serbskej rěči, dźěło na słowniku a grama-
tice kaž druzy Słowjenjo, a zběranje ludoweho słownistwa.

Prěnja baseń, w kotrejž tež dotalni literarni stawiznarjo spóznaja, zo namaka wón z njej
„swoju formu, cyle ludowu, serbsku, Zejlerjowu“⁵¹, je pěseń „Skóržba“. Při njej nama-
kamy horjeka hižo husto citowane přispomnjenje „Po delnjoserbskej ludowej pěsničcy“.
Je to takrjec „wothłosowa pěseń“: Zejler tekst, kotryž so jemu přefragmetarny zdawa,
prośće dobasni a do rjeńšeje formy a serbsčiny přenjese:

⁴⁶ LSN 13. 7. 1827, ł. 45; ČMS 85 (1932), s. 25–26.

⁴⁷ Wobjim hodži so trochowac na zakładze w Smolerjowych Pěsničkach wozjewjenych tekstow
a w nich njewozjewjenych pěsni resp. wariantow w rukopisach Antona, Zejlerja a Kuchar-
skeho. Wo dalšim wosudze rukopisa po smjerći Lubjenskeho nimamy žane powěšće.

⁴⁸ „Da sie fast alle von ganz ununterrichteten wendischen Soldaten bei dem hiesigen Regiment
aufgezeichnet sind, so mögen sie wohl sehr fehlerhaft geschrieben sein.“ (Bötticher) – v. Bü-
nau njemóžeše serbsce a tohodla bě za kóždeho wužiwarja ćežko sej spěwy zrekonstruować.
Smolerjej je pomhał Hendrich Awgust Broniš; Antonowoy wotpis je 1881 Hórnik wučitać spy-
tał a jeho je 1894 hišće raz Josef Karásek korigował.

⁴⁹ Hlej Přijěl z Mišnja pan (Sm I, 63 – ze Sloneje Boršće), LSN ł. 75 Šla ta holčka trawu žnjec
(Sm I, 49) LSN 1827, ł. 77.

⁵⁰ ZSZ VI, s. 193, ZSZ I, s. 12; HZZS I, s. 5–6. Muka je při basni podał lětoličbu 1826. Přeložk
delnjoserbskeho originala namakamy w rukopisnej zběrce, w kotrejž jewi so mjeno Kuchar-
skeho, to by bylo z měrcy 1827, SKA ZM XL 2 C. Mukowe datowanje njedyrbi trjechić –
„Skóržbje“ sčěhłowaca baseń „Janej Wíčazej“ tež njeje 1826 nastala, ale hakle w nalěću 1827
k jeho wotchadej z Lipska – Wíčaz so w LSN 1. 2. 1827 (ł. 20) rozžohnowa.

⁵¹ Rudolf Jenč: Stawizny serbskeho pismowstwa, 1. dźěl, Budyšin 1954, s. 291.

Zejlerjowy přeložk⁵²

Z niskeho stantu sym
ja jen'ho chudoh bura syn

mi zrudna moja wutroba

wša zawjedžena jo

prětož twoje brune wóčko
mje zawjedło jo

do smjerće sym ja
zalubowany twojoh dla.

Zejlerjowa baseń⁵³**Skóržba**

Wot niskich staršich rodženy,
syn chudoh bura sym;
ja přeco sym był wjesely,
nětk pak tež zrudžbu wěm.

Mi njeda moja wutroba
na žanym měsće pokoja,
wša zawjedžena je.

To wóčko brune, lubozne,
to je mje zawjedło.

Ty rjane holčo bohate,
ty njechaš chudeho.

A do smjerće bych twojedla
ja tola šoł, ty najrjeńša!

Ty pak mje „za nic“ maš.

Nastork za tajki wobchad z ludowej pěsnju je Zejler w nalěcu 1827 z wjacorych stron dóstać móhl – přez Simu Milutinovića, kiž tež plaći jako přeni basnik w ludowym stilu w swojej řeči, přez rozprawu Františka Palackeho wo kulče wothłosoweje poezije w Čechach abo při studiju zwjazkow Čelakovskeho „Slovanské národní písně“. Za to poslednje řeči jeho wotewrjenosć za něšto, štož w poeziji Lipšćanskich studentow dotal lědma namakamy – lubosćinski tema. A dokelž jewi so hnydom w junijskim čisle rukopisneje nowiny wěsće datujomna dalša lubosćinska baseń Zejlerja, „Lubosće přisaha“⁵⁴, widžu wobě basni časowje sebi blisko; nic naposledk tohodla, dokelž jedna so při woběmaj wo wobdželanje cuzeje předlohi. Pohladamy-li mjenujcy do editorisce hišće njespřístupnych rukopisnych antologijow Lipšćanskich studentow, namakamy wot jednoho z předchadnikow tematisce cyle podobnu baseń.⁵⁵ Zejlerjowy tekst je krasna poetiska hra z tutej předlohu – z přepjateho orientaliskeho wobspěwowanja a zwobrazowanja čěla lubeje sćini Zejler lube, dušne a hladce so čitace, romantiske wuznaće:

Lubosće přisaha

Při twojich módrych wóčkow njebjesach,
ty, moja lubčička,
ja wóndano so přisahach,
zo sy mi najlubša.

Při twojich ličkach čerwjonych, ja džach,
a rótkom košiwym,

⁵² SKA ZM XL/2 B.

⁵³ ZSZ I, s. 12.

⁵⁴ ZSZ I, s. 13, w Mukowym wudaću ma tekst napismo „Přisaha lubosće“.

⁵⁵ Baseń Jana Łahody: Přisaha lubosće (z perziskeho), MS XXXVII-8D, f. 9–10, započina so takle: „Ja přisaham, najlubša! éi / při twojim zrósci ledrowym / při twojim čoli blyšćacym / při ličku różnej zahrodzi, / při twojej wóčkow hwězdomaj / při twojej ručkow krasnosćach / při nadrow horcych pupikach / při woblečomaj krasnymaj.“

hdyž wčera ći so přisahach,
zo wčěnje swěrnym sym.

Při twojim šwižnym zróscě přisaham
ja džensa jónu so:
zo, hdyž ja jenož tebe mam,
mi swět je podarmo.

Torhnje-li blědy raj mje wot zemje,
mój duch ći přisaha,
zo radosć duše mojeje
ty budžeš wobstajna.

Tute wašnje literarneho citata, poetiskeho hrajkanja, přenjesenja hižo wobdžělaneje temy do nowjeje formy wobkedžbujemy tež na sławnej Zejlerjowej „narodnej odže“ „Na serbsku Łužicu“, kotraž nasta dwaj měsacaj pozdžišo. Podobnje kaž sławi Jurij Mjeń serbsku řeč, sławi Zejler – štož serbsce před nim hišće nihtó činił njebě – Łužicu. Ze zahajaceho postrowa wuslyšimy na jednej stronje lochki stysk za „mojich zbóžnych sonow rajom“, hdžež mjez tym lěto wjac był njeje, na druhej stronje pak z wotstawkom a z perspektiwy Kollára, Šafárika a druhich zeznatych sej wuwědomja a kwalifikuje tutu kupu na kromje Słowjanstwa jako wosebity kraj:

Rjana Łužica,
sprawna, přečelna,
mojich serbskich wótcow kraj,
mojich zbóžnych sonow raj!
Swjate su mi twoje hona!

Ale hižo w tutej přenjeje štučce spřitomnja Serbow tragiske zažne stawizny, kaž bě to w horjeka citowanej druhej elegiji hižo raz činił, a wuwjedže to docyła w dalšich třoch štučkach: Podá so na swjate hory, spomina na bitwy, praša so za zapomnjenymi rje-kowskimi spěwami:

Bitwu bijachu
horcu, železnu
něhdy serbscy wótojo,
wójnske spěwy spěwajo. –
Štó ha pójda waše spěwy?

Zrudny syłobik
ma nětk Hromadnik.
sowa ľaka z Prašicy,
ma tam swoje škaľoby. –
Hori, što wój pomnitej!

Boha Čorneho
stare kralestwo
rapak nětko wobydli.
Stary moch so zeleni
na skali, kiž woltar běše.

Hinak hač w Krygarjowym „Wěšćenju“⁵⁶, hdžež namakamy wony do „skały rubany woltar toh’ Čorneho Boha“, šerjace „sowy a kawki“ a podrobnje wumolowane pohanske wašnja, zjednoća Zejler stawizny z přitomnosću, dócpěwajo runje tak sylny wuraz poraženosće. Podobnje postupuje z Krygarjowym wobrazom wo bjezmócných měšnikach-wěšćerjach, wo „hódakach“, kotrymž optimistisce wočakowanje na swoju generaciju napřečo staja:

K luda nadobi
njejsu zhódali
hódakajo, što so ma
dočakać wot přichoda;
sami nětk sej wěšćić mamy!⁵⁷

W zakónčacej, do přichoda zhladowacej štučce, zjednoća Zejler Krygarjowe wěšćenje: „Zbudźić budu je jónu mojemu serbskemu ludej / Wjele dostojnych mužow, kiž rozwučič, zbudźić was dyrbja.“, ze swojim zaměrom „so wutorhnyć zabyću ćmowom“ (hlej horjeka), w swjatočnym přeću, haj w modlitwje:

Časo přichodny,
budžeš zakčěć ty? –
Ow, zo bychu z twojeho
klina wušli mužojo,
hódni wěčnoh wopomnika!

Z basnju „Na serbsku Łužicu“, syntezu, w kotrejž „je zašłosć přitomnosći trjeba“⁵⁸, poradzi so Zejlerjej wjac hač jenož skladnostna, bjesadna⁵⁹ pěseň. Bjarnat Krawc, kiž je so najbóle za to zasadził, zo sta so wona w 1920tych lětach ze serbskeje narodnej hymny, charakterizuje ju takle: „W cyłej pěśni dycha a zatřepjeta měrna a wěrna, miła, wosobna a wosebitna lubosć k ródnej zemi. Wěsta swjatočnosć začuwanja z kóždeje rjadki a hrónčka wěje. Bolosć wo tragiski dónt swojeho luda njewabi pěsnjerja k někajkej nawalneje a pikaceje wupadowańcy. Z dostojnosću njesemy, štož je nam njesmilny wosud přidźelił. Njezadwělujo hladamy z nadźiju do přichoda. Rjekowscy chcemy być mužojo hódni dobreho wopomnjeća w samsnym ludze, a dyrbi-li kónc być, tež w analach stawizniskich, wšěch rozumnych potomnych ludow.“⁶⁰ Handrij Zejler bě drje sej wulkosće a basniskeje hódnoty tutych prostych hrónčkow wědomy a přeni raz bě swoje pósłanje jako basnik začul. Wuklinči to z měsac pozdžišo Josefej Dobrowskemu napisaneho lista: „Je tiefer ich mich ... in das Sorbische hineingearbeitet habe, desto mehr gewahre ich, welches unendliche Feld ich vor mir habe, ich will es daher mit der größten Aufopferung doch einigermaßen zu durchmessen suchen, *will meinen Sorben Bahn zu einer literarischen Tätigkeit brechen*, will sie mehr zur Würdigung ihrer Sprache führen.“⁶¹

⁵⁶ ČMS 84 (1931) 1, s. 13–16.

⁵⁷ LSN 24. 8. 1827 ł. 54–55, hlej tež ZSZ I, s. 3, 222. We wozjewjenju 1842 změni wosebje tutón wjerš na „Čas nětk njeprašany wěšćić“.

⁵⁸ Kito Lorenc: Poezija młodosće a wobrota časow, w: Rozhlad 22 (1972) 10, s. 371–379.

⁵⁹ Tak ju Muka charakterizuje, hlej HZZS IV, s. 436.

⁶⁰ Bjarnat Krawc: Rjana Łužica – naša serbska narodna hymna, w: SN 16. 5. 1936.

⁶¹ ZSZ VII, s. 135, wuzb. F. Š.

Hišće jednu podobnje sławnu pšesň stwori Handrij Zejler w samsnym léce – 27. oktobra 1827 doma we Łužicy, při wopyće swojeho derje zastaraneho a zbožownje zmandželeneho bywšeho sobustudenta Handrija Bróska a jeho žony Amalije. Hišće jónu wužiwa z lóštom srědk (literarneho) citata. Situaciju rysuje Zejler w dopomnjenju na slědowace wašnje:

„Młodaj mandželskaj běštaj kaž tujawcy. Při jeju košenju běch njetřebny, tuž wzach swoju pišćalku a džěch do khłódnicy w farskej zahrodze. Tam zhotowich spěwk „Lubka lilija“.“⁶²

Tak z přenjothneho titla spěwa „Sydn so ke mni!“ kaž tež z doskónčneho „Lubka lilija“ wuslyšimy Bróskowe słowa – raz lubosćiwy přikaz „Sydn so ke mni!“, raz słownu hru a změnu „luba Amalija“ k „lubka Lilija“ (ale tež z Łahodowym wjeršom „twojej hubcy lilija“⁶³ je sej Zejlerjej zahrać móhl). Wobraz „zakčěta“ zda so tohorunja być wuraz žortniwego Bróska – jeho žena bě wysoko zańdžena a porodzi jemu tři dny pozdžišo synka.

Z „Holčo, brune, brune wóčko“ cituje Zejler wobraz wo brunym wóčku z jemu znateje ludoweje pšesnje⁶⁴, w „radosć moja sy a duša we mni“ zaso wukónc swojeje horjeka citowaneje basnje „Lubosće přisaha“. W „Hdyž će njewidžu, / čerpju zrudobu.“ Wuslyšimy wjerše ze spěwa J. Kř. Koerniga „Na Linu“: „Wěčne su te štundy, / Njejsy při mni ty. / Swět je njewjesoly, / Lina bjez tebje!“⁶⁵, pola kotrehož tež namakamy motiw za dalše štučki: „Dže mi hdy džeń nimo, / Zo će njewidžu, / Pytam jara stysknje / Ja twój slěd. / Sym ja tutón zhubił, / Moje woko mi / W zrudnych sylzach plůwa: / A ja wołam smjerć.“ Wuslědk Zejlerjoweje hry je lubozna pšesň, za kotruž na městnje tež sam zhotowi melodiju:

Lubka lilija

Lubka lilija,
rjenje zakčěta!
Holčo, brune, brune wóčko, sydn so ke mni,
radosć moja sy a duša we mni.

Hdyž će njewidžu,
čerpju zrudobu.
Holčo, brune, brune wóčko, sydn so ke mni,
radosć moja sy a duša we mni.

Horjo zacpěwam,
hdyž će wokošam.
Holčo, brune, brune wóčko, sydn so ke mni,
radosć moja sy a duša we mni.

⁶² Jan Bohuwěr Mučink: K dopomnjenju na našeho sławneho pšesnjertja Handrija Zejlerja, w: Łužica 24 (1905), s. 61.

⁶³ Jan Łahoda: Přisaha lubosće, MS XXXVII-8D, f. 9–10.

⁶⁴ Z Bünauwa móhl znać „Hanka, ty brune wocko, ja ší derje wižim“, ale tež w horjeka citowanym přetworjenju so wobraz jewi.

⁶⁵ ČMS 85 (1932), s. 52.

Što mi zemja chce,
sym-li bjez tebjje?
Holčo, brune, brune wóčko, sydń so ke mni,
radosć moja sy a duša we mni.

Bórze wumrěc chcył,
njebych tebjje měł.
Holčo, brune, brune wóčko, sydń so ke mni,
radosć moja sy a duša we mni.⁶⁶

„Žadyn serbski spěw njeje do džensnišeho dnja w Serbach – ale tež zwonka Łužicy – telko wothłosa namakał kaž Handrija Zejlerjowa ‚Lubka lilija‘. Wón smě so runjewon wobhladować jako ‚klasiski‘ spěw“, tak hódnoći hudźbnik Jan Rawp twórbu młodeho, nastawaceho basnika.⁶⁷

Na samsnym dnju, jako spisa Zejler tutón spěw, wotpisa sej wón tři tehdy hišće nje-ćišćane basnje Rudolfa Mjenja, syna wot njeho česćeneho Jurja Mjenja.⁶⁸ Tutón drobný podawk je tohodla naspomnjenja hódny, dokelž dóstawa Zejler z nim njewočakowany přikład basnistwa w ludowym stylu w najrjeńšej serbsčinyje wot basnika, wot kotrehož dotal jenož heksametry znaješe. Rudolfa Mjenjowe twórby „Chwalba burstwa“, „Žně“ a „Křćizna“ wotewrja jemu nowy tematiski wobłuk w serbskej literarneje tradiciji, na kotryž móžeše nawjazać⁶⁹ a kotryž lěta pozdžišo ze swojim cyklusom „Počasy“ na wu-berne wašnje wukroči.

Lěto 1827 je w žiwjenju Handrija Zejlerja a w stawiznach serbskeje literatury jedne z najmarkatnišich. W zetkawanju ze zastupjerjemi wozrodźerskeje generacije druhich słowjanskich ludow pyta Zejler za městnom a perspektiwu swójskeje narodneje kultury. Ze spóznaćom, zo skići ludowe basnistwo wjac hač zachowanja hódne rěčne kubło, zo móže być žórło a inspiracija za narodne basnistwo a zo chowa so w prostoće estetiska kwalita, wotkryje sej Zejler zdobom jemu najbóle wotpowědowacu poetisku formu.

⁶⁶ ZSZ I, s. 19.

⁶⁷ Jan Rawp: „Lubka lilija“ – k stawiznam spěwa – Rozhlad 22 (1972) 5, s. 176. K stawiznam spěwa hlej tež Franc Šěn: Wo poeziji młodeho Handrija Zejlerja abo Kak nasta „Lubka lilija“, w: Rozhlad 54 (2004) 2, s. 48–59.

⁶⁸ Hlej Zběrka spěwnych twórbow – ZM XL 1 B. a „Připisk“: „Nadobne hrónčka we zańdženym stotyku ćečiše z pjera / Moehnjowehe, a hlaj: nětčiši wuka na nje“, ZSZ VI, s. 20.

⁶⁹ Hlej tež wobalkowy tekst k: Serbska poezija 53 – Rudolf Mjeń. Wudał Kito Lorenc, zest. Franc Šěn, Budyšin 2007.